

НОВІ ОБРІЇ АКАДЕМІЧНОЇ ПЕРІОДИКИ

Понад 70 фахівців з Національної академії наук України, інших наукових установ, вищих навчальних закладів зібрала **II Науково-практична конференція «Наукова періодика: традиції та інновації»**, яка відбулася 8 червня 2011 р. у Київському будинку вчених. Організував захід Видавничий дім «Академперіодика» НАН України за сприяння Науково-видавничої ради НАН України.

Голова Науково-видавничої ради НАН України академік НАН України Я.С. Яцків відкрив форум привітанням від Національної академії наук України та її президента академіка НАН України Б.Є. Патона. Президент Академії висловив упевненість, що доповіді і дискусії дадуть учасникам можливість обмінятися досвідом, визначити першочергові кроки щодо оновлення та розвитку наукової періодики, сформулювати завдання на майбутнє, що позитивно вплине на український сегмент електронного середовища, підвищить рейтинги видань академічних установ. Останнє ж неможливе без власної електронної сторінки наукового журналу українською й англійською мовами.

Продовжуючи урочисте відкриття, академік НАН України Я.С. Яцків наголосив на необхідності використання англійської як основної на сьогодні світової наукової мови, зокрема в написанні анотацій і наповненні електронних ресурсів. Також голо-

ва Науково-видавничої ради НАН України відмітив відчутне підвищення якості наукових періодичних видань НАН України, а саме покращення оригінал-макетів видань і поліграфічного виконання. Важливу роль тут відіграє контроль з боку Науково-видавничої ради НАН України, консультативна і практична допомога Видавничого дому «Академперіодика» НАН України, групи науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України. У той же час Я.С. Яцків зазначив, що якість наукового журналу, а отже, й рівень представлення у світовому інформаційному просторі — це не тільки політика редакційної колегії, а й активна позиція редакції.

Директор ВД «Академперіодика» НАН України О.Г. Вакаренко як голова організаційного комітету конференції проінформувала учасників про виконання рішень минулорічного заходу (червень 2010 р.). Доповіді, виголошені під час конференції, опубліковано в третьому випуску книжкової серії НАН України «Наука України у світовому інформаційному просторі», розміщено на веб-ресурсі «Наукові публікації і видавнича діяльність НАН України» (www.publications.nas.gov.ua). Група з вивчення питання застосування нового стандарту з бібліографічного опису ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 у періодичних і книжкових наукових виданнях за результатами роботи підготувала пропозиції до Вищої атестаційної комісії України

(її правонаступника) щодо оптимізації укладання пристатейних переліків посилань. З цими пропозиціями ознайомилися всі учасники II Науково-практичної конференції та схвалили роботу цієї групи.

З урахуванням досвіду проведення попереднього заходу у програмі форуму на замовлення ВД «Академперіодика» було заплановано виступи фахівців з Книжкової палати України імені Івана Федорова, Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Української академії друкарства, Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Ці доповіді присвячено застосуванню видавничих стандартів у журналах НАН України, зокрема стандартів до оформлення публікацій, функціонуванню Фонду міжнародного книгообміну, уніфікованому представленню часописів в електронному середовищі, ідентифікації видань у міжнародних системах стандартних номерів, складанню звітності про випуск періодики.

Від групи науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України виступила учений секретар Науково-видавничої ради НАН України А.І. Радченко з доповіддю про Перший міжнародний семінар «Підготовка наукових журналів у системі SCIVERSE SCOPUS», який відбувся 18–19 травня 2011 р. у Москві за сприяння Всеросійського інституту науково-технічної інформації РАН і компанії ELSEVIER. За матеріалами семінару доповідач підготувала інформаційну брошуру, де проілюстровано основні вимоги наукометричної бази SCOPUS, умови входження до неї, зокрема правила складання анотацій, бібліографічних списків, веб-сторінок або сайтів, а також інформація щодо користування індексом DOI, вимог видавців до оформлення і написання фахових статей тощо. За детальнішим роз'ясненням цих питань учасникам запропоновано звертатися до групи науково-

методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України.

Значне зацікавлення викликали виступи про досвід окремих журналів НАН України щодо підвищення рейтингу, роботи з авторами та рецензентами, формування портфелів журналів, створення власних веб-ресурсів, представлення на них інформації різними мовами. Про це розповіли представники часописів «Condensed Matter Physics» (директор Інституту фізики конденсованих систем НАН України чл.-кор. НАН України І.М. Мриглод), «Фізика низких температур» (відповідальний секретар журналу К.М. Мацієвський), «Цитология и генетика» (співробітник Інституту клітинної біології та генетичної інженерії НАН України В.П. Дуплій), «Народознавчі зошити» (відповідальний секретар журналу, проректор з наукової роботи Львівської національної академії мистецтв Р.М. Яців), «Український географічний журнал» (заступник головного редактора Є.І. Стеценко).

Так, І.М. Мриглод у доповіді «Шостий закон Паркінсона і наукова періодика України» порівняв вимоги до наукових видань світових наукометричних баз (на прикладі Thomson ISI) з вимогами ВАК України, навів приклади суперечностей між ними. На думку вченого, суперечності стосуються важливих аспектів діяльності редакційних колегій, тож кожен з вітчизняних видавців наукової періодики повинен визначити, яких вимог дотримуватись: міжнародних чи ВАКівських. Журнал «Condensed Matter Physics» узяв за мету активне входження до міжнародного наукового простору, визначивши конкретну покрокову стратегію. Набутий ним за останні 15 років досвід детально проаналізовано і представлено учасникам конференції.

Дуже подібну покрокову стратегію самостійно розробив для себе й один з найуспішніших (наприклад, за імпаکت-фактором) українських часописів — «Фізика низких

температур». У виступі «Наукометричні критерії індексів цитування журналу «Фізика низких температур» К.М. Мацієвський довів можливість об'єктивного визначення місця наукового видання серед сукупності інших журналів відповідної тематики на підставі аналізу різних індексів цитування. Високий рівень статей, їхній переклад і видання англійською мовою, постійне вміщення оглядів, найкоротший час публікування коротких повідомлень і листів редактору, формування тематичних номерів з актуальних проблем, повна доступність поточних випусків і архіву на сайті журналу, просування сайта в пошукових системах, внесення електронних версій в інформаційні системи найбільших видавництв — ось, на думку К.М. Мацієвського, шлях виведення журналу в інформаційне наукове поле, досягнення високих індексів цитування і, як наслідок, підвищення рейтингу.

Правильність цих висновків продемонструвала доповідь В.П. Дуплія, Ю.М. Бабича, Б.В. Моргуна про співпрацю двох академічних інститутів — Інституту клітинної біології та генетичної інженерії НАН України й Інституту проблем міцності ім. Г.С. Писаренка НАН України над створенням бази даних публікацій та інформаційного сайта журналу «Цитология и генетика». Зокрема, зазначено: «Зручність пошуку наукових статей спеціалізованими засобами в Інтернеті витісняє на другий план традиційні підходи і методи. Виданням, що не мають власного сайта, який знайомить з останніми публікаціями, залишається сподіватися лише на лояльність своїх читачів та бажання сторонніх організацій включити до своїх публічних ресурсів інформацію про ці матеріали. З іншого боку, редакція журналу також має потребу в базі даних своїх публікацій». Результати майже десятирічної роботи доповідачів над формуванням сайта переконливо доводять, що видання, озброєне сучасними комп'ютерними технологіями та цілеспрямова-

ною політикою, може бути конкурентоспроможним і успішним.

Обговорюючи виступи, учасники повсякчас звертались до співвідношення національних інтересів і світової присутності: яка мова пріоритетна для національних фахових видань, де краще друкуватись рейтинговим ученим тощо.

Концепцію національного наукового фахового видання запропонував Р.М. Яців, наголосивши, зокрема, на ролі наукової періодики у творенні термінології та вихованні дослідників. Особливо актуальна кристалізація національного наукового простору для соціогуманітарних видань.

Роль і завдання періодики в координації й поширенні нових географічних знань висвітлює Є.І. Стеценко, показавши оперативні можливості наукових часописів у формуванні нових актуальних напрямів досліджень на прикладі 20-річної еволюції «Українського географічного журналу». Частина доповіді присвячено його співпраці з молодими науковцями. На думку Є.І. Стеценко, роботи студентів і аспірантів вимагають більшої уваги рецензентів і редакторів, адже при опублікуванні результатів досліджень ідеться не лише про наукову, а й про громадянську відповідальність автора.

З доповіді Р.Л. Красій, завідувача сектору міжнародного книгообміну Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, працівники редакцій академічних журналів довідалися, куди і як НБУВ розповсюджує наукову періодіку, безоплатно одержану від закладів НАН України. Фонд міжнародного книгообміну — це джерело комплектування фондів НБУВ і бібліотек установ НАН України іноземною літературою, причому обмін здійснюють на загальних міжнародних засадах: за примірник українського видання одержуємо примірник іноземного. Книгозбірні Гарвардського, Каліфорнійського, Стенфордського, Вашингтонського, Чиказького університетів, Нью-Йоркська

публічна бібліотека — давні добрі партнери НБУВ. Найактивніший книгообмін устано-влено з Бібліотекою Конгресу США і Бібліотекою Лінди Холл. Серед європейських держав важливе місце у книгообміні НБУВ посідає Німеччина, плідну співпрацю налагоджено з бібліотеками Польщі, Великої Британії, Японії, Китаю, інших країн. На жаль, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського вже два роки не отримує коштів на необхідні для міжнародного книгообміну поштові відправлення, отже, не виконує своїх міжнародних зобов'язань, що, безперечно, шкодить іміджу не тільки бібліотеки, але й усієї країни.

Жвавий інтерес викликали виступи фахівців із Книжкової палати України імені Івана Федорова. Так, завідувач відділу державної стандартизації Г.М. Плиса розповіла про стандарти оформлення вихідних відомостей у періодичних і продовжуваних наукових виданнях. Усі статті, опубліковані в наукових журналах і збірниках наукових праць, які ВАК України вніс до переліку наукових фахових видань, у формі бібліографічного опису відображено в державному бібліографічному покажчику «Літопис журнальних статей», а самі видання довічно зберігають у Державному архіві друку Книжкової палати України, заснованій в 1919 р.

Книжкова палата проаналізувала 25 наукових журналів НАН України щодо дотримання положень правових і нормативних документів з видавничої справи. Результати невтішні. Без суттєвих помилок оформлено вихідні відомості тільки у двох, а саме: «Процессы литья» (Фізико-технологічний інститут металів та сплавів НАН України, м. Київ), «Физика и техника высоких давлений» (Донецький фізико-технічний інститут імені О.О. Галкіна НАН України). Г.М. Плиса, узагальнивши найтипівші помилки вихідних відомостей у академічній періодиці, надала конкретні рекомендації

щодо їх усунення і запропонувала працівникам редакцій звертатись по консультації до Книжкової палати.

Про звітну документацію стосовно друку засобів масової інформації доповіла співробітник відділу наукового опрацювання обов'язкових примірників Книжкової палати України Т.М. Устіннікова. Державний комітет телебачення та радіомовлення України наказом № 194 від 03.06.2009 р., зареєстрованим у Міністерстві юстиції України, затвердив нові форми звітності 1-В (книги) і 1-В (ЗМІ) й інструкцій щодо її заповнення, розроблені Книжковою палатою. Саме ця інформація лягає в основу щорічної державної статистики, тому її своєчасне правильне подання необхідне для відображення реального стану видавничої галузі.

Інший аспект співпраці НАН України з Книжковою палатою висвітила завідувач відділу міжнародної системи стандартної нумерації книг Книжкової палати України І.О. Погореловська. Ця організація виконує функції національного агентства Міжнародної системи стандартної нумерації книг (ISBN) в Україні, яке забезпечує впровадження системи ISBN, контролює правильність її дії, проводить консультації, надає ідентифікатори та відповідні номери видавцям і виробникам видавничої продукції. Аналіз документального потоку обов'язкових примірників видань свідчить, що видавці не завжди усвідомлюють змістове наповнення та призначення коду, а тому припускаються огріхів. Помилковий код недійсний, він унеможлиблює ідентифікацію видання в міжнародній системі, тож для світової спільноти видання з таким кодом фактично не існує.

Цікавий вибірко-вий аналіз журналів НАН України зробили викладачі кафедри видавничої справи та редагування Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

М.І. Женченко та М.В. Прихода. Перевіривши відповідність оформлення публікацій чинним стандартам, мовну і видавничу культуру, фахівці відмітили позитивні риси, притаманні академічній періодиці загалом, виділили типові помилки та дискусійні питання.

Усі учасники конференції засвідчили високий рівень її організації та проведення, безперечну актуальність, корисність доповідей і матеріалів, а також пропонували провести наступний захід у 2012 р.

На форумі працювала інформаційна виставка «Сучасний стан наукової періодики Національної академії наук України», на якій продемонстровано 87 журналів НАН України, виданих у першому півріччі 2011 року. Також представлено стендову доповідь співробітниці групи науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України Ю.В. Діденко щодо присутності журналів НАН України в міжнародних реферативних і наукометричних базах. Аналіз 87 академічних часописів показав, що 85 з них представлено в різноманітних реферативних і наукометричних базах (окрім науково-популярного журналу «Світгляд» і наукового журналу «Економіка та право»). Найбільша кількість видань входить до української реферативної бази «Джерело». У провідних міжнародних базах представлено переважно ті наукові і науково-технічні журнали, які видають англійською мовою закордонні видавництва — Springer, Begell House Inc., Pleiades Publishing, Kluwer, Elsevier та ін. Таких часописів 20. Приємно, що 14 академічних часописів включено в базу даних ISI, тобто до переліку журналів JCR, для яких обраховують імпаکت-фактор. Водночас слід зазначити, що редакції в довідковій інформації на сайтах чи титульних сторінках часто помилково вказують більшу кількість ресурсів, де представлено їхні видання, не розрізняючи розміщення інформації про нього в різних

інформаційних елементах одної бази і згадування в різних базах.

Підсумки дискусії та роботи конференції відображено в резолюції. Учасники рекомендують:

1. Звернутись до керівництва Національної академії наук України з проханням:

- підтримати ініціативу Книжкової палати України імені Івана Федорова щодо створення на її базі національного центру ISSN в Україні, надіславши відповідного листа до Кабінету Міністрів України;

- не припиняти доступу до повнотекстової частини наукометричної бази даних SCOPUS для наукових установ НАН України.

2. Звернутись до Науково-видавничої ради НАН України з проханням:

- опублікувати виголошені під час конференції доповіді в черговому випуску книжкової серії НАН України «Наука України у світовому інформаційному просторі»;

- розмістити представлені на форумі наукові матеріали (презентації) на веб-ресурсі Науково-видавничої ради НАН України;

- підготувати офіційне клопотання до установи — правонаступниці Вищої атестаційної комісії України щодо змін у вимогах до періодичних фахових видань, зокрема в частині оформлення пристатейних списків літератури;

- опрацювати питання щодо надання журналам НАН України можливості користування індексом DOI (міжнародним ідентифікатором об'єктів, а саме електронних видань і/або їхніх частин) під егідою одного академічного видавця — ВД «Академперіодика» НАН України.

3. Підтримати ініціативу передплатного агентства «Укрінформнаука» з проведення передплатної кампанії на періодичні видання Академій наук — членів Міжнародної асоціації академій наук, а також стосовно передплати електронних версій періодичних видань НАН України.

4. Підтримати ініціативу ВД «Академперіодика» НАН України і групи науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України щодо розроблення основних засад типового представлення періодичних академічних видань в електронному середовищі.

5. Активізувати роботу редакцій зі створення й актуалізації електронних ресурсів періодичних видань НАН України, формування англomовних електронних журналів (додатків до друкованих видань або відповідних дайджестів).

6. Редакціям у робочому порядку опрацювати спільно з групою науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України питання:

— оформлення звітної документації щодо випуску періодичних видань НАН України за формою № 1-В (піврічна) «Звіт про випуск продукції друкованих засобів масової інформації» на вимогу Книжкової палати України імені Івана Федорова. При цьому врахувати, що ВД «Академперіодика» НАН України як видавець звітує за випущені ним журнали, а інші редакції звітують самостійно;

— використання ліцензійних договорів між авторами і редакцією;

— уніфікації анкет рецензентів наукових статей у журналах НАН України;

— уніфікації оформлення коротких повідомлень, що їх публікують журнали НАН України.

7. Відзначивши високий рівень організації, актуальність представлених на замовлення організатора конференції доповідей з найважливіших питань, результативну роботу конференції, визнати її тему «Наукова періодика: традиції та інновації» оптимальною і провести наступний форум у 2012 р.

8. Проводити в межах конференції школи-семінари і «круглі столи» з найважливіших питань із залученням учасників конференції та авторитетних фахівців-експертів з профільних вітчизняних і закордонних установ.

Анна РАДЧЕНКО,
учений секретар
Науково-видавничої ради НАН України,
Зоя БОЛКОТУН,
учений секретар Видавничого дому
«Академперіодика» НАН України